

Акад. Таки Фити – претседател на Македонската академија на науките и уметностите

МАКЕДОНСКАТА АКАДЕМИЈА НА НАУКИТЕ И УМЕТНОСТИТЕ ВО 2016 И 2017 ГОДИНА

**ЕКСПОЗЕ НА ПРЕТСЕДАТЕЛОТ НА МАНУ, АКАД. ТАКИ ФИТИ,
ПОДНЕСЕНО НА ПЕДЕСЕТТОТО ГОДИШНО СОБРАНИЕ НА МАНУ**

Денешново Годишно собрание го одржуваме во годината кога Македонската академија на науките и уметностите го одбележува и слави големиот јубилеј – 50 години постоење и работење на нашата највисока институција од областа на науките и уметностите. Големите јубилеи се добра пригода да се сумираат постигнатите резултати во изминатите 50 години, јасно да се посочат достигнувањата и успехите на Академијата, јасно да се идентификуваат постојните проблеми и слабости и, се разбира, да се изложи визијата на нашиот иден развој. Но, ваквото видување ќе биде поместено во Експозето што ќе го поднесам на Свечената академија по повод педесетгодишнината од формирањето на МАНУ, на 10 октомври оваа година.

Задача на денешното Експозе, како што е вообичаена практика во МАНУ, е да ги презентирам и оценам, повторно во синтетичка форма, постигнатите резултати во остварувањето на научноистражувачката дејност и уметничкото творештво на МАНУ во 2016 година и содржините застапени во Програмата за работа на МАНУ во 2017 година.

Во Нацрт-извештајот за работата на МАНУ во 2016 година, доставен за усвојување на денешното Годишно собрание, е презентирам детален приказ на целокупното работење на МАНУ во минатата година со сосредоточеност на основната дејност на Академијата – научните и уметничките проекти врз кои се работеше во текот на 2016 година, izdeleni според различни критериуми (домашни, билатерални и меѓународни проекти, раководители и научни тимови, извори на финансирање и сл.), научната дејност на одделенијата и на истражувачките центри на МАНУ, научната дејност на секој академик одделно, издавачката дејност, изложбите и уметничките колонии,

наградите и признанијата доделени на академици, меѓународната соработка на МАНУ итн.

Во 2016 година во МАНУ се работеше врз **108 научноистражувачки и уметнички проекти**, од разни области, од кои 68 започнале да се реализираат во 2015 година, а 40 се новопредложени проекти чија реализација започна во 2016 година. Во рамките на билатералната проектна соработка со Бугарската академија на науките продолжи реализацијата на 30 проекти и најголемиот дел од нив се финализирани до крајот на 2016 година, а во рамките на билатералната проектна соработка со САНУ се работеше врз 12 научни проекти. Понатаму, во рамките на меѓународната соработка се работеше и врз 14 други меѓународни проекти финансирани од фондовите на ЕУ – IPA II, Horizont 20/20, UNDP, Фогарати фондацијата од САД, DFG – Германија и др. Притоа, во рамките на одделенијата на МАНУ се работеше на 72 научни проекти, а во рамките на истражувачките центри на 36 проекти. Времетраењето на истражувачките проекти во просек изнесува три години, а одделни проекти траат и подолго време.

Во оваа пригода посебно сакам да истакнам дека и во текот на 2016 година продолжи богатата **научноистражувачка работа и уметничкото творештво на нашите академици**, дома и во странство. Имено, членовите на МАНУ во 2016 година објавиле 52 монографии, од кои 38 на македонски јазик и 14 на други јазици, и приредиле 13 монографии, од кои 11 на македонски јазик и 2 на други јазици. Понатаму, членовите на МАНУ објавиле вкупно 198 научни статии/трудови – 119 во списанија (и тоа: 85 труда во меѓународни списанија, од кои дури 71 со импакт-фактор, и 34 труда во домашни списанија) и 80 труда во зборници (од кои 19 труда во зборници од научни собири одржани во странство). Членовите на МАНУ во 2016 година учествувале на 98 научни и стручни собири (од кои дури 50 во странство) и одржале 46 предавања или презентации. Членовите на МАНУ воделе или учествувале на 19 семинари, работилници, тркалезни маси, трибини и расправи. Во сферата на уметничката дејност, членовите на МАНУ учествувале во 34 научноистражувачки, литературно-книжевни или уметнички проекти (од кои 23 во странски институции), објавиле 60 раскази, песни или одломки од прозни текстови и стихови во 48 списанија, зборници или на интернет, превеле 6 научни или стручни дела и 5 книжевни дела, одржале 4 самостојни изложби, а со свои дела учествувале на 12 групни изложби и воделе или учествувале на 15 литературни манифестации. Членовите на МАНУ во 2016 година создале 51 слика (во акварел, маслена и комбинирана техника) и 35 скулптури. Посебно треба да се одбележи и фактот дека членовите на МАНУ се главни уредници, заменици уредници или членови на уредувачки одбори на 27 домашни и 43 странски зборници и списанија (печатени или електронски) од областа на науката, културата и уметноста. За својата плодна и успешна научноистражувачка и творечка уметничка дејност членовите на МАНУ во 2016 година добиле 13 домашни или странски награди и признанија. На академик Зузана

Тополињска ѝ е доделено звањето Doctor honoris causa на Универзитетот Вроцлав во Полска, а претседателот на Француската Република му го додели на академик Луан Старова највисокото признание – Легија на честа.

Во организација на Македонската академија на науките и уметностите, во 2016 година беа одржани бројни **научни конференции и научни и свечени собири**. Во овој контекст, посебно треба да се одбележат: меѓународните научни конференции и собири: „Република Македонија на патот на ЕУ – искуства, предизвици и перспективи“, „Современи проекции на културните традиции во европска перспектива: етнoлошки, фолклористички и етномузиколошки аспекти“, „Милениумското зрачење на св. Климент Охридски“, како и Свечената академија по повод 1.100 години од упокојувањето на св. Климент Охридски, со присуство на 11 претседатели и претставници на странски академии на науките и уметностите. Во МАНУ, во текот на 2016 година беа одржани и 8 изложби, 12 пристапни предавања на новоизбраните членови на МАНУ надвор од работниот состав и на избраните дописни членови на МАНУ, 7 предавања на странски гости, 5 промоции, 13 културни манифестации, научни собири, предавања и презентации во рамките на Научната и уметничка визита во Куќата на Уранија во Охрид итн.

Во рамките на **научноистражувачката дејност на МАНУ**, во 2016 година се објавени 12 периодични изданија и 18 посебни изданија, како и повеќе каталози за одржани изложби. Вкупниот обем на објавените изданија на МАНУ во 2016 година изнесува 9.633 печатени страници. Притоа, треба да се одбележи дека периодичните изданија „Прилози“ на Одделението за медицински науки и на Одделението за природно-математички и биотехнички науки се индексирани во значајни меѓународни бази. Во текот на 2016 година се работеше и на подготовка за печат на бројни други изданија на МАНУ кои ќе се публикуваат оваа година.

Во текот на 2016 година се интензивираше **меѓународната и научната соработка на МАНУ** со академиите со кои имаме склучено договори за соработка, со асоцијациите на академиите во кои членува МАНУ, како и со други странски научни институции и организации. Во овој контекст, особено е интензивирана и продлабочена соработката со академиите од соседните земји, а конкретни форми на соработка во 2016 година беа реализирани и со Австриската академија на науките, Германската национална академија на науките Леополдина, Полската академија на науките, Германското научно друштво Лајбниц, коешто на МАНУ му го додели престижното признание Самуел Митја Рапапорт за успешна соработка меѓу двете институции, и со други странски академии и научни институции.

Почитувани академици

МАНУ, денес, 50 години по нејзиното основање, според својата интегрална концепција, поставеност и функционирање, ги поседува сите неопходни атрибути на модерна национална академија од европски тип и, се разбира, ги извршува трите основни функции карактеристични за европските национални академии: создавање комуникациски простор за соочување на различните погледи и мислења за значајни прашања од областа на науките и уметностите, научноистражувачката работа и советодавната улога.

Во оваа пригода сакам да истакнам дека сè поголемата инкорпорираност на меѓународната димензија во реализацијата на нашата основна дејност е квалитет што посебно треба да се истакне. Само во текот на 2016 година, како што и претходно спомнав, во МАНУ се работеше на 45 билатерални научни и уметнички проекти и на 14 други меѓународни проекти финансирани од странски извори. Членовите на МАНУ минатата година објавија над 100 научни труда во меѓународни списанија, од кои 71 труд во списанија со импакт-фактор. Нашите академици во 2016 година учествуваа во 23 научноистражувачки, литературно-книжевни или уметнички проекти реализирани во странство. Членови на МАНУ се главни уредници, заменици уредници или членови на уредувачки одбори на 43 странски зборници и списанија; нашите два истражувачки центра – Истражувачкиот центар за енергетика и одржлив развој и Истражувачкиот центар за генетско инженерство и биотехнологија „Георги Д. Ефремов“, кои во годините наназад изградија висока репутација во регионот и пошироко, продолжуваат успешно да ја одржуваат стекнатата позиција. Исто така, се засилува работата и на другите истражувачки центри, вклучувајќи ги тука и новоформираните, кои започнаа да реализираат значајни меѓународни научноистражувачки проекти. МАНУ денес соработува со повеќе од 30 странски академии, научни друштва и други научни институции итн. Сето ова дава особен придонес во меѓународната афирмацијата на нашата наука и уметност во европски и во светски размери и во подигање на меѓународната репутација на МАНУ и на Република Македонија. За ова сведочи и фактот што на крајот на 2016 година дури 22 членови на МАНУ се стекнале со статус на странски членови, дописни членови, почесни членови и почесни доктори на науки во 60-ина странски академии, научни друштва и универзитети.

МАНУ проактивно ги следи промените и новите тенденции и во доменот на советодавната функција на модерните европски национални економии, а во тој контекст и обврските што произлегуваат од иницијативата на ЕК за интензивирање на соработката на европските академии во рамките на нивната советодавна функција. Во оваа насока, го формиравме Советот за евроинтеграции на МАНУ и ја институционализиравме соработката со Секретаријатот за европски прашања на Владата на Република Македонија и со Институтот за геостратегиски истражувања и надворешна политика при Министерството за надворешни работи на Република Македонија. Во рамките на нашиот

Центар за стратегиски истражувања ја поставивме програмско-истражувачката активност СЕТИ (Science, Education, Technology and Innovations) и го формиравме Одборот за наука. По барање на одделните владини ресори и тела, даваме наши мислења и сугестии за одделни законски проекти или за документи и прашања поврзани со евроинтеграциските процеси, со програмите за економски реформи и сл. Притоа, задржувањето на независноста и самостојноста на МАНУ во извршувањето на советодавната улога е наш врвен принцип и приоритет.

***

Почитувани академици, драги гости,

Профилирањето на Нацрт-програмата за работа на МАНУ во 2017 година поаѓа од два основни постулата – да се следи континуитетот во работењето на МАНУ и да се бараат одговори на новите предизвици на времето во коешто живееме и работиме. Но, содржините во Програмата на МАНУ за 2017 година се и во знакот на одбележувањето (работно и свечено) на големиот јубилеј – 50 години МАНУ.

Во овој контекст, и во 2017 година е предложена обемна и богата работна програма. Во научната програма за 2017 година се вклучени **75 научноистражувачки и уметнички проекти од разни области**. Од нив, 55 ќе се реализираат во рамките на одделенијата на МАНУ и 20 во рамките на истражувачките центри на Академијата. Во овој број проекти не се вклучени проектите од соработката со Бугарската академија на науките, поради временското несовпаѓање на усвојувањето на завршните извештаи на проектите во двете академии. Врз основа на средбите и разговорите со колегите од Бугарската академија, очекуваме оваа година да почне реализацијата на 20 заеднички научноистражувачки проекти. Исто така, очекуваме оваа година да почне реализација и на 2 проекта со Косовската академија на науките и уметностите. **Со тоа, вкупниот број проекти врз кои ќе се работи во 2017 година ќе достигне 97**. Од вкупниот број научноистражувачки проекти во 2017 година, 34 се билатерални и ќе се реализираат во соработка со БАН, САНУ и КАНУ и 12 други меѓународни проекти финансирани од европските фондови и од други меѓународни институции и фондации. Нацрт-програмата на МАНУ за 2017 година предвидува одржување на **26 научни конференции и собири** (од нив 10 меѓународни), **8 свечени собири, 9 изложби, 15 предавања, главно, на гости од странство, но и на наши академици, 15 промоции** на изданија на членовите на МАНУ, како и богата издавачка дејност – **7 зборници** на трудови, **65 посебни изданија, 22 периодични изданија, 9 други изданија** и сл. Издавачката дејност и другите настани и оваа година ќе бидат поддржани од Фондацијата на МАНУ „Трифун Костовски“. Дел од настаните и содржините на Програмата за оваа година ќе се одвиваат во рамките на **Научната и уметничката визита во Куќата на Уранија во Охрид**.

Во текот на 2017 година значаен дел од активностите на МАНУ ќе бидат посветени на одбележувањето на големиот јубилеј – **50 години МАНУ**. Во пресрет на големиот јубилеј, Организациониот одбор за одбележување на 50-годишнината од основањето на МАНУ и неговите работни групи ги осмислија и конципираа настаните и манифестациите (работни и свечени) кои се сега составен дел на Нацрт-програмата за работа на МАНУ во 2017 година. Во оваа пригода би сакал кратко да се осврнам само на дел од предвидените содржини за одбележување на големиот јубилеј на МАНУ. Во МАНУ интензивно се работи на три изданија поврзани со одбележувањето на јубилејот. Првото издание е **„50 години Македонска академија на науките и уметностите, 1967–2017 година“**. Во ова издание ќе бидат прикажани: историјата на МАНУ, растот и развојот на Академијата во изминатите 50 години, постигнатите резултати во остварувањето на основната дејност на МАНУ, проблемите и слабостите со кои се соочувала Академијата во изминатиот период, предизвиците на новото време и можните пристапи за реализација на мисијата и визијата на МАНУ. Изданието ќе биде двојазично – на македонски и на англиски јазик. Второто издание ќе носи наслов: **„Приоритети на идниот развој на Република Македонија“**. Во него, академиците и дел од научните работници кои активно соработуваат со МАНУ ќе ги изнесат своите погледи и мислења и своите препораки за креирање на политики во неколку клучни сфери: (1) економскиот раст и развој; (2) образованието, науката, научноистражувачката работа и иновациите, енергетиката и животната средина; (3) владеењето на правото, демократизацијата на општеството и евроинтеграциските процеси; и (4) состојбите и предизвиците во областа на јазикот, уметноста и културата. Во спомнативе области, МАНУ има сериозни истражувања, а бројни научни расправи што ќе се одвиваат и оваа година ќе бидат во функција на нивно понатамошно актуализирање и продлабочување. Третото издание е насловено: **„Документи – промемории, обраќања и соопштенија на МАНУ“**. Ова издание има цел, во сумирана форма, да ги прикаже погледите, сфаќањата, препораките и сугестиите на МАНУ за клучни прашања, но и за сензитивни прашања со кои се соочувала Република Македонија во различни периоди на нејзиниот развој, а кои се елаборирани во бројните научни и уметнички проекти изготвени од Академијата, како и бројните промемории, реакции и обраќања на МАНУ до јавноста поврзани со можните пристапи за нивно разрешување. Во работниот дел за одбележувањето на 50 години од основањето и работењето на МАНУ, Нацрт-програмата за работа во 2017 година предвидува и: **Изложба на изданија на МАНУ и на архивски документи на МАНУ; Изложба – Избор на дела од уметници-академици „Омаж“; и Подготовка на филм за Македонската академија на науките и уметностите.**

Во церемонијалниот дел на одбележувањето на јубилејот, најзначаен настан ќе биде **Свечената академија по повод 50-годишнината од формирањето на Македонската академија на**

науките и уметностите, којашто ќе се одржи на 10 октомври 2017 година во Скопје. На Свечената академија очекуваме присуство на голем број домашни и странски гости – политичкиот врв на земјата, претставници од академската заедница, научните институции, институциите од областа на културата на Република Македонија, претставници од бизнис-заедницата на Република Македонија, високи гости од странство – претседатели и претставници на странски академии и научни друштва и други гости – пријатели и почитувачи на МАНУ.

***

Почитувани академици, уважени гости,

Република Македонија во последните неколку години е соочена со најтешката политичка и општествена криза во периодот по нејзиното осамостојување. Во неодамнешното обраќање на Претседателството на МАНУ по повод политичката состојба во земјата, изразивме длабока загриженост за долгото опстојување на кризата, за продлабочувањето на меѓупартиските тензии во постизборниот период кои место кон смирување, водат кон понатамошно усложнување на состојбите, кон продлабочување на поделбите меѓу граѓаните на нашата земја и кои продуцираат страв и немир пред големата неизвесност – што ќе донесе утрешниот ден. Долгото траење на кризата продолжува да испорачува сериозни негативни последици во сите сфери на општественото живеење – врз економијата, политиката, меѓуетничките односи, евроатлантските интеграциски процеси, демократизацијата на општеството и меѓународниот углед на земјата. Во повеќе наврати досега укажувавме дека за надминување на кризата и враќање на земјата на патот на правната држава, ефективното функционирање на институциите, владеењето на правото и забрзувањето на евроатлантските интеграциски процеси најголема одговорност носат политичките партии и нивните раководства. Тие треба брзо и енергично да им застанат на патот на сите обиди, сеедно од која страна доаѓаат, за поттикнување омраза, непријателство, па дури и закани за пресметки врз национална, етничка или политичка основа и да се осудат од страна на сите политички фактори, медиумите и другите општествени субјекти. Состојбата е премногу сериозна и тензична. Неопходно е сите политички субјекти во земјата да разберат дека е потребна мала искра за разгорување на внатрешнички и меѓуетнички судири, кои можат комплетно да ја дестабилизираат земјата. Оттука е потребно, без одлагање, дебатите за клучните реформски приоритети на земјата и за комплексот прашања од меѓуетничките односи да се вратат и одвиваат во институциите на системот. Во оваа пригода, сакам уште еднаш да истакнам дека особено е значајно разрешувањето на прашањата што ги тангираат меѓуетничките односи, кои во екот на кризата дополнително се политизираат и заоструваат, да се одвива низ смирена и демократска атмосфера, без заемни условувања и уцени, низ конструктивен дијалог, толеранција и заемно почитување на сите

политички чинители. Сите предложени решенија за надминување на отворените прашања и проблеми мора да бидат во согласност со Уставот на Република Македонија. Притоа, транспарентноста на дебатите е неопходен услов за градење конструктивен, обединувачки и плодотворен дијалог. Зашто, без нужна транспарентност, растат и се мултиплицираат шпекулациите, манипулациите, па и заемните подметнувања и обвинувања за содржината на разговорите и на дебатите и за понудените решенија за проблемите. Отсуството на транспарентност ѝ ја скратува можноста и на експертската јавност да се изјасни за уставната заснованост и за квалитетот на понудените решенија. Тоа беше и причината за јавно изнесениот став на Претседателството на МАНУ дека Академијата за уставната заснованост на секое понудено законско решение ќе се произнесе тогаш кога таквите решенија ќе бидат доставени на јавен увид и расправа. Пошироко гледано, транспарентноста е неопходна и за отворање на политички, научен и општествен дијалог и за сите други актуелни прашања и проблеми значајни за македонското општество и за неговиот одржлив развој.

Во ова тешко, турбулентно и, за сите граѓани на Република Македонија, судбоносно време треба да преовлада разумот. Неопходно е сите политички фактори и државни институции да се воздржат од преземањето активности кои дополнително би ја продлабочиле кризата, и својата јавно декларирана и постојано повторувана определба да им служат на интересите на сите граѓани на Република Македонија да ја докажат на дело – треба брзо да се дејствува и да направиме сè за мирна разрешница на кризата.

***

Почитувани академици, уважени гости,

Во Експозето што го поднесов на минатогодишното Годишно собрание на МАНУ, јасно укажав дека е наивно да се мисли дека проблемите со кои денес е соочена нашата земја ќе се разрешат преку ноќ. Напротив, надминувањето на проблемите што сега се во фокусот на нашата реалност ќе бараат време, крупни реформи, многу знаење, енергија и силна политичка волја. Затоа, во оваа пригода, сакам уште еднаш да потенцирам дека МАНУ, како врвна научна и уметничка институција, во согласност со нејзините законски утврдени права и должности, е подготвена да го преземе својот дел од одговорноста за надминување на кризата. Впрочем, и содржините на Програмата за работа на МАНУ, коајшто ќе ја усвоиме на ова Годишно собрание, потврдуваат дека фокусот на научноистражувачката дејност и уметничкото творештво на Академијата, во соработка со другите научноистражувачки институции во земјата и со владините експерти, особено ќе биде сосредоточен на елаборација на прашања и теми што се најнепосредно поврзани со извориштата на актуелната политичка и општествена криза на земјата, за да се понудат можни решенија, пристапи и политики за нејзино

надминување. Во функција на исполнување на вака поставената цел се и планираните изданија на МАНУ за 2017 година. Ова посебно се однесува на изданието „Приоритети на идниот развој на Република Македонија“, во коешто, како што и претходно напоменав, ќе се елаборираат комплексот прашања поврзани со економскиот раст и развој, образованието и науката, судскиот систем, човековите права, демократизацијата, енергетиката и екологијата, статусот на јазикот, уметноста и културата и сл. Дополнително, од сферата на економијата ќе бидат објавени и две други студии што се однесуваат на моделот на економскиот раст и на клучните макроекономски политики – фискалната и монетарната. На нашите научни собири, домашни и меѓународни (конференции, симпозиуми, тркалезни маси и сл.), организирани од одделенијата на МАНУ и од истражувачките центри на МАНУ, и во текот на оваа година, ќе бидат застапени прашања и теми кои се од клучно значење за надминување на кризата, како што се, на пример: слободата на медиумите – регулација и саморегулација, политичките партии и нивната улога во уставниот и политичкиот систем, толеранцијата, мултикултурализмот и идентитетот, мултикултурализмот и јазичниот контакт, ефикасноста на судскиот систем, миграциите и демографијата, фискалната одржливост итн. Прашањата поврзани со евроатлантските интеграциски процеси на Република Македонија, нивното континуирано и опстојно научно следење и елаборирање и активното учество на членовите на МАНУ во подготовката на пристапните преговори со ЕУ, и оваа година, ќе останат високо на агендата на приоритети на МАНУ.

Нашата крајна цел е мирно разрешување на кризата и враќање на земјата на вистинскиот пат на евроатлантските интеграциски процеси за да се отворат перспективи Република Македонија да стане демократска, економски просперитетна и мултикултурна европска земја.

Ви благодарам за вниманието.